

בְּאַלְהֵים נַעֲשֶׂה חֵיל וְהוּא יְבוֹס צַרִינוּ בני ישיבות ההסדר במלחמת יום הכיפורים

- א. לא יירא ולא יפחד
ב. יָדַע שֶׁעַל יַחֲוֹד ה' הוּא עוֹשֶׂה מַלְחָמָה
ג. מֵר הַמּוֹתוֹת
ד. בְּרִיתוֹת חֲדָשׁוֹת
ה. שֶׁבֶר וְלִידָה
ו. בַּשּׁוֹךְ הַקְּרֻבוֹת
ז. בַּמְשׁוֹךְ הַיּוֹבֵל

הדברים מוקדשים ברגשי תודה לידידי ורעי הרב חיים סבתו שליט"א שפדה בשלום נפשי מהטנק, ובתחושת הוקרה על פרסום ספרו "תאום כוונות" שעל ידו יצא לאור עולם סיפור מלחמתם של בני ישיבות ההסדר.

במלחמת ששת הימים הם הופיעו לראשונה. הבוגרים שבהם לחמו במסגרת חטיבת הצנחנים ששחררה את ירושלים והר הבית, הצעירים יותר השתתפו בשחרור הגולן. אלא שהם היו מעטים, ורישומם עדיין לא ניכר דיו. באה מלחמת יום הכיפורים והציבור הישראלי נחשף לדמות שכמעט ולא הכיר עד אז: "בן ישיבה - לוחם". הייתה זו הפעם הראשונה בתולדות מלחמות ישראל בדור התחיה, שקבוצות של תלמידי ישיבות יצאו מבתי המדרשות הישר אל שדות הקרב. דמותו של עדינו העצני קמה לתחייה, זו שעליה דרשו חז"ל (מו"ק טז, ב), שכשהיה עוסק בתורה היה מתעדן כתולעת, וכשהיה יוצא למלחמה היה מתקשה כעץ.

בני ישיבות ההסדר לחמו במלחמת יום הכיפורים בשתי החזיתות, בסיני ובגולן, אך במיוחד התפרסמה לחימתם במסגרת חטיבה 679, חטיבת השריון הצעירה בצה"ל, שכשליש מלוחמיה היו בני ישיבות. בשל שיקולים של המערכת הצבאית, הועברו בני הישיבות כשלוש שנים לפני המלחמה משירות במסגרת הנח"ל לחיל השריון, ולאחר הכשרה בסיסית קצרה צורפו לחטיבה זו. החטיבה השתתפה בקרבות הבלימה הקשים והעקובים מדם במרכז רמת הגולן ובכיבוש המובלעת הסורית. ישיבות ההסדר הספורות שהיו באותם ימים שילמו מחיר כבד מאד במלחמה הקשה - כעשרים וחמישה מבני הישיבות נהרגו במלחמה ורבים נפצעו, רובם בקרבות שניהלה חטיבה זו. בשורות הבאות אבקש לתאר חוויות, רגשות, מחשבות והלכי נפש, מהם שהופיעו בלטה הקרבות, ומהם מתוך התבוננות כחמישים שנה אחרי סיום הקרבות, מהם מְשֻׁלִּי

ומהם משל אחרים. המלחמה היא רצף בלתי פוסק של אירועים עזים, מטלטלים עד תהומות הנפש. החוויות העוצמתיות ביותר בשדות הקרב הן המפגש המרוכז והמתוח עם אימת המוות, והזעזוע לנוכח המוות ומראות ההרג של אנשים צעירים, מלאי חיים, חברים לנשק, שלעתים היו אף חברי-נפש, ובאחת עלו בסערה השמימה. כשאירועים דחוסים אלו נמשכים זמן רב הם מותחים עד לקצה את אישיותו של הלוחם ובוהנים ללא הרף את תעצומות נפשו וחוסנו. אל אלו נלווים מבחנים וניסיונות בתחומי האמונה, האנושיות, המידות, אהבת רעים, ועוד. בעיקר בודקת המלחמה ומשייפת את המוכנות למסירת הנפש והגוף על קיומו של עם ישראל בארצו. על אלו ועוד אני מבקש לספר, ועל כמה מן הדמויות, בעיקר בני ישיבות ההסדר, שלחמו איתי בימים הראשונים והקשים של מלחמת יום הכיפורים.

נוסיף ונאמר שהדברים שיבואו להלן בוודאי שאינם מתיימרים להציג תמונה כוללת, הם פרי התבוננות והרגשה אישית בלבד, של מי שזכה לצאת ל"עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם", ולחם בגולן במסגרת חטיבה 679.

א. לא יירא ולא יפחד

שדות הקרב הן עולמות בפני עצמם; שדות קטל ואימה גדולים; גיא צלמוות. כל לוחם יודע שבכל עת שהוא שוהה שם חייו תלויים מנגד. וככל שכלי הנשק ואמצעי הלחימה משתכללים כך מתעמקים ומתרחבים היכולות להיפגע. במלחמה המודרנית האויב "רואה ואינו נראה", והלוחם יודע שיתכן שכוונות התותח או הרובה כבר מכוונות אליו, ואין בידו להתגונן. במקומות אלה ובשעות אלו מתגלה עוצמת אישיותו של הלוחם; ערכיו עומדים למבחן עילאי, והמרכזי שבהם זו הנכונות להילחם עד כדי מסירת הנפש. מאין נובע הדחף הזה המנוגד ליצר ההישרדות הטבעי של כל החי? מהיכן שואב הלוחם את תעצומות הנפש להמשיך ולהילחם ולא לסגת לאחור? מה מקור חוסנו? אל מול כל המקורות שגיסי האדם עומדת אימת המוות, החרב המתהפכת כל העת מעל לראשו. זו התחושה המיידית, העיקרית והקבועה, של לוחם בעת קרב. אימה עמומה זו מלווה אותו גם בהפוגה בין הקרבות, בהכנות לקראת הקרב הבא. והאמת צריכה להיאמר, לא הכל עמדו במעמסה הזו, במיוחד כשהיא נמשכה לאורך זמן רב.

יש המציגים את הנכונות להסתער על האויב תוך סיכון חיים כפרי "רוח היחידה", או "מהמחויבות הנובעת מציפיות החברים לנשק". יתכן ומניעים אלו אכן קיימים ביחידות ותיקות שיוצאות באופן סדור למלחמה, אך קשה לומר שאלו הופיעו בחטיבה שלנו, שהרי החטיבה הוקמה זמן קצר קודם לכן, וממילא עדיין לא זכתה לרשום פרקי היסטוריה משלה, או ליצור תחושת הזדהות ושייכות מיוחדת ליחידה וללוחמיה. קשה גם לכנות את לוחמיה "חברים לנשק" משום שרוב ככל צוותי הטנקים הורכבו מלוחמים

שלא התאמנו מעולם יחד, ורבים לא הכירו כלל זה את זה. במקרים רבים הם אף לא ידעו את שמות חברי הצוות שאיתם הם נלחמו לחיים ולמוות. זו הייתה תוצאת ההחלטה הגורלית שקיבל מפקד החטיבה, אל"מ אורי אור. כשהמלחמה פרצה, עמדו הטנקים בסככות במחנה "יפתח" - בסיס האם של החטיבה ששכן דרומית לראש פינה - כשהם ערומים מתחמושת וזיוד. היה צורך להביא את הפגזים ממחסנים שליד צפת ולחמש את הטנקים, לתדלק ולזווד אותם, פעולות שדורשות שעות רבות של פעולה מאומצת, זאת במקביל לגיוס הלוחמים מבתיהם ומהישיבות. הלוחמים החלו להגיע טיפין טיפין מרחבי הארץ. משהתבררה למח"ט חומרת המצב בגזרה המרכזית בגולן, בה פרצו הסורים כבר ביום כיפור את קו ההגנה הדליל והתקדמו לעבר גשרי הירדן, הוא הבין שהתמהמהות בעליית כוחות החטיבה לגולן יכולה להכריע לשבט את גורל המערכה כולה, ועל כן הורה לבטל את שיבוצי הצוותים האורגניים, ולבנות צוותים חדשים לפי הגעתם של הלוחמים, על מנת לשלוח מהר ככל האפשר כוחות לרמת הגולן. המח"ט ידע שזו החלטה לא פשוטה, שכן מלבד הפגיעה ביכולת הלחימה של הצוותים שתיגרם כתוצאה מכך, הוא ידע שלחימה בתנאים כאלו מזמינה הלאה קרב, אולם המצב הקשה הכתיב קבלת החלטות אמיצות ולא שגרתיות. ההחלטה הזו האיצה את עליית הטנקים, חסכה שעות של התארגנות, וגרמה להפתעה רבתי לסורים שלא ציפו להגעה של כוחות מילואים כבר כחלוף עשר שעות מאז שהם פתחו בהתקפה. אולם מבחינתם של הלוחמים, הציוות האקראי עם לוחמים ומפקדים לא מוכרים, שאי אפשר לדעת מה היכולות שלהם וכיצד יתפקדו בשדה הקרב, הגבירה את תחושת אי הוודאות. זאת מלבד מצבם הירוד ביותר של הטנקים המיושנים מדגם צנטוריון, שמערכות ההיגוי והבילום שלהם, המנוע והתמסורות, הירי והחשמל, היו זקוקים לשיפוץ יסודי. בחלקם היו חסרים חלקים חיוניים, ומשהחלו להכניס לקרב צצו בכל שעה תקלות רבות, ובאותן שעות מכריעות לא היה מי שיחזיר את הטנקים לכשירות. על האנדרלמוסיה המתוארת יש להוסיף את הקושי הנפשי של הלוחמים שתוך זמן קצר נאלצו לעבור מחיים שלווים להתמודדות עם מצבי קיצון מהחמורים ביותר, הדורשים דריכות-שיא וגיוס כל כוחות הנפש והגוף לאורך זמן רב. כניסה לקרבות שריון אדירים כפי שהתנהלו במלחמה, תובעת מודעות ומוכנות נפשית מוקדמת, דרישה שלא התקיימה אף לא לרגע. אף כשהגענו בעלות השחר של יום ראשון למחנה "יפתח" לא היינו מודעים לחומרת המצב באותה שעה, וכי ניתנה פקודה לפוצץ את גשרי הירדן, מחשש ל"חורבן בית שלישי", פקודה שמשמעותה ויתור על הגולן הישראלי, על מנת למנוע פלישה סורית לעמקי הצפון.

ממילא שבה ומתעצמת השאלה: מה אם כן היה המקור הרוחני והנפשי של הלוחמים, שעל אף תנאי הפתיחה האיזומים הללו שמו נפשם בכפם ומיהרו אל החזית הבוערת?

חידה זו מקיפה את אלפי הלוחמים שנקראו מביתם ומבתי הכנסיות והמדרשות, ומיהרו להתייצב ללא שהות ביחידותיהם. בפשטות, זו תוצאה של חינוך לערכים כנכונות להקרבה למען העם והמדינה, אהבת מולדת, או תגובה טבעית לסכנה קיומית, וכדומה. הסבר זה אינו מבדיל עקרונית בין ישראל לעמים, שכן רגשות לאומיים וטבעיים כאלו קיימים גם באומות אחרות. אלא שבמלחמה זו, כמו במלחמות ישראל האחרות, התגלתה תופעה שאין לה אח ורע בצבאות העולם. בכל הצבאות רק הכוחות הסדירים נלחמים בקו החזית, ואילו צבא ישראל נסמך בעיקר על חיילי המילואים, אזרחים ובעלי משפחות, שאצו-רצו אל קו החזית, על מנת לעצור את הנחשול של כוחות האויב. בגולן רק חוט שערה חצץ בין כוחות האויב לגשרי הירדן, חוט דק מאד, אבל עשוי מפלדה. לא מפלדת טנקי מיושנים, חסרי זיווד ותיאום כוונות, היה עשוי החוט הזה, כי אם מפלדת הלוחמים שהתייצבו אל מול המחנות הרבים שנאספו ממזרח. מתורתו של מרן הרב קוק למדנו שמקורה של מסירות נפש זו הוא בנשמת כנסת ישראל המתעוררת ומעוררת את תחיית האומה ושיבת עם ישראל לארצו. ואף שהלוחמים ברובם אינם מודעים למקור עליון זה, ויש שאף מתכחשים לו, נשמת האומה פועלת ושולחת גלי רוח שדוחפים את חיילי ישראל לפעול באומץ ובגבורה. רוח זו מקפת את כל הלוחמים ללא הבדל אם הם יראי שמיים או שלראשם רק כיפת השמיים. כך ראינו בחטיבה שלנו, שרבים ממפקדיה היו בני קיבוצים וכמעט ולא נמצאו בה מפקדי טנקים דתיים, והם שהובילו את הטנקים להסתערות על האויב, גם כשהיינו מעטים מול רבים.

חלק נוסף מהתשובה הכוללת לשאלת מקור המניע הנפשי והרוחני, מופיע בדברים שכתב הרב קוק בעת ששהה בשוויץ, בשנים הראשונות של מלחמת העולם הראשונה:

אנו מסתכלים בדורות הראשונים, המסופרים בתורה, בנביאים ובכתובים, אותם הדורות שהיו עסוקים במלחמה - והם הם הגדולים שאנו מתיחסים אליהם בידידות וגדולת קודש. הננו מבינים, שהזיק הנשמתי הוא היסוד: אותו מעמד העולם, שהלך במרוצתו אז, שהיתה המלחמה כל כך נחוצה בו, הוא גרם להופיע את אלה הנשמות, שהרגשתן הפנימית בתוך שלם היתה. מלחמת קיומם, קיום האומה, מלחמת ד' היתה בהכרה פנימית... כשאנו מתבוננים אליהם, הננו, בכל ההופעה הרוחנית שאנו כל כך שוקקים לה, משתוקקים לאמוצם, לכח החיים החטוב והגבוש, האיתן והמוצק, ששכן בקרבם, ומתוך תשוקה זו, כחנו הרוחני מתאמץ וכח גבורתנו מתעדן, ואותן הנשמות החזקות חוזרות לחיות בנו כימי עולם.

(שמונה קבצים ו, קג; אורות המלחמה, ב)

דורות התקומה נדרשו לגלויי גבורה ואומץ בממדים שעם ישראל לא נצרך להם בשבתו בגלות. הרב טען שהואיל והנשמות באות לעולם לפי צורכי הדור, לפיכך קיימת ציפייה

השתוקקות שיבואו לעולם נשמות בדוגמת גדולי עם ישראל וגיבוריו המופיעים בתנ"ך, שהמייחד אותם הייתה הכרתם הפנימית שמלחמת ישראל לקיום האומה היא מלחמת ה'. דומה שדברים אלו יפה לאומרים על הלוחמים מקרב בני הישיבות שלחמו מתוך הכרה זו במלחמת יום הכיפורים, ועליהם אבקש לספר בפרק הבא.

ב. ידע שעל יחוד ה' הוא עושה מלחמה

יום הכיפורים, היום הקדוש בשנה, הוא בבתי המדרשות יום של עבודת ה' נשגבה. התענית, התפילות המרוממות, עשרת הווידויים, סדר עבודת הכהן הגדול במקדש ותפילת נעילה, מביאים לידי מיצוי את עבודת ה' המאומצת במהלך ארבעים הימים שבין ראש חודש אלול ליום הכיפורים. בישיבות ההסדר שהיו קיימות לפני חמישים שנה, התאפיינו הימים המיוחדים הללו באווירה של התעוררות לקרבת ה', האווירה הייתה רוויית מתח רוחני, בבחינת "היכון לקראת א-להיך ישראל"; תלמידים רבים קיבלו על עצמם לשהות בישיבה בכל ארבעים הימים ללא הפסקה, ההתמדה בסדרים והתפילות היו במדרגות גבוהות יותר משאר ימות השנה, ושיחות ראשי הישיבות וספרי המחשבה שנלמדו עסקו בעיקר בענייני הימים הנוראים ודרכי התשובה אל ה'. רק כך אפשר להבין את העובדה שכששמואל פארלי, תלמיד שיעור ב' בישיבת כרם ביבנה, יצא למלחמה, הוא נטל עימו את הספר "שערי תשובה" לר' יונה מגירונדי. שמואל לחם בסני, ובכ' בתשרי, ערב הושענא רבה, כתב למורו ורבו, הרב עוזי קלכהיים, את הדברים הבאים:

אני מחזיק בטנק "שערי תשובה", והנה אני קורא בשער השני: "וירא א-להים את כל אשר עשה והנה טוב מאד - זה המות, כי גם המות טוב להכניע את הנפשות, להיות חתת א-להים על הלבבות ולבלתי עשות העולם הזה עיקר". והלא המות פה קרוב מאד בעת הפגזות והפצצות, והאדם, אפילו נמצא מאחורי פלדה עבה אין לו לסמוך אלא על אביו שבשמים. אמש רקד המות סביבנו ואני עמדתי בפנים עם ספר תהילים ביד, ואחד מאנשי הצוות - אף הוא דתי - אמר לי כי לא נכון לעשות כן, כיון שכל מעיני צריכים להיות נתונים לתפעול הטנק. ואין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים. ואולי מלחמה זו באמת כדי לתת חתת אלוקים על הלבבות.

שמואל נפל באסרו חג הסוכות, הי"ד. משפחתו ראתה במכתב אחרון זה מעין "צידוק הדין", לפני חיתום הדין בהושענא רבה. המכתב המצמרר הזה ספוג כולו באווירת הימים הנוראים, שאותם חווה שמואל בישיבה. דומה שהשורות הללו מספרות כיצד התמודד שמואל, בן הישיבה, עם תחושת הפחד הטבעית; ההתמסרות המוחלטת לחסותו של "בעל מלחמות, מצמיח ישועות", מפגיגה את חתת המוות של הלוחם,

היודע שלא חומות הפלדה הן שמגינות עליו. אדרבה, המקומות המסוכנים ביותר בגולן ובסיני באותם ימים היו הטנקים, שהיוו מטרה לטנקי האויב וטילי הסאגר של לוחמיו. לפיכך אין ללוחם על מי להישען אלא על אביו שבשמים.

דבריו של שמואל מזכירים את תחושותיו של [לימים: הרב] חיים סבתו, בשירו "כי חלצת נפשי ממות" (התפרסם בביטאון "כתלנו" של ישיבת הכותל [גליון ז' עמ' 172], לאחר המלחמה). הרקע לשיר הוא אשר אירע אחר הצהריים ביום שני, י"ב בתשרי, כשצוות הטנק שלנו מצוי היה במסע הישרדות עם מפקד הטנק הפצוע, דב פסטרנק, באזור מחצבת כפר גלעדי שליד מחנה נפתח. מששכנו הדי הקרב, ואנחנו איננו יודעים עדיין אם כוחותינו שולטים בשטח או חלילה המקום כבוש בידי האויב, התעורר המפקד מעלפוננו ומיד אמר שאנחנו נחפש את הטנק שלנו, נחזור אליו ונחבור לכוחותינו. אמרנו לו שלפני שנשוב אל שדה הקרב, אנחנו מבקשים להתפלל, הואיל ויצאנו לקרב מבעוד יום ולא התפללנו כל היום, וגם איננו יודעים מה מצב הטנק, ובכלל היכן כוחותינו והיכן הסורים. התפללנו תפילת מנחה שעליה כתב חיים סבתו בספרו "תיאום כוונות" ש"לא הייתה חציצה בין הפה והלב", ולאחריה אמרנו בתחנונים פסוק בפסוק את "שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'", כדרך שאמרנו בישיבות בעשרת ימי תשובה. על הרגשותיו ומחשבותיו באותם רגעים מרטיטים כתב חיים כך:

ממעמקי

גיא-צלמוות

קראתיך ה'!

ממעמקי

אימת-מות

שמע קולי!

זעקת שועתי

תעלה אליך!

חלצני מתהומות

פוקד נשמות

באין מסגרי חומות

לפניך

קרוב אתה לכל קוראיך

ממעמקים קראתיך א-לי

מגיא-צלמוות שמעת קולי.

התפילה הבאה מקירות הלב, השוועה הבוקעת מתהומות הנשמה, חיסנה וחישלה את לבב הלוחמים והשרתה בהם בטחון ושלווה נפש, יותר מחומות הפלדה של הטנקים. בנצי קופלד, שימש כטען בטנק. הוא אמר "פסוקי דמרה" תוך כדי טעינת הפגזים: "אַרְוֹמְמָהּ ה' כִּי דְלִיתָנִי וְלֹא שִׁמַּחַת אִבִּי לִי", טעון! "אַלֶּיךָ ה' אֶקְרָא וְאֶל אֲדֹנָי אֶתְחַנֵּן" טעון! וכן הלאה.

תחושת קרבת הא-להים שחוו הלוחמים בקרבות המרים היוו המשך לתחושה עמוקה זו שעדיה השתדלו הם להגיע בימים שקדמו למלחמה. כך עולה ממה שסיפר הרב ישעיהו הדרי, שכששאל את חיים סבתו "מה ראית?", השיב התלמיד לרבו - "שויתי (ה' לנגדי תמיד)!"

על המעבר תוך מספר שעות מיום הכיפורים בבתי המדרש אל שדה הקרב אפשר להתבונן בשתי צורות הפוכות: מחד גיסא, היה זה מעבר רוחני-נפשי קיצוני ביותר מצד לצד; אחרי יממה דחוסה של רוממות, חיבור אל הנשגב ואל הנצח, באה יציאה חפוזה אל שדות המוות וכיליון החיים. המפגש עם האש והעשן, הטנקים הבוערים, והחיים הצעירים שבאו אל קצם, היה מנוגד כל כך לאווירת הטהרה והלובן האופיינית לכפרת היום הקדוש. מאידך גיסא, דווקא סמיכות זו הזכירה את היציאה למלחמה בימים מקדם, כמתואר בתנ"ך ובמלחמות יהודה המכבי, כשתפילות ותענית קדמו ליציאה למלחמה. זמן מה לפני שיצאנו לקרב נגש לטנק שלנו שעיה הולץ הי"ד ואמר לנו: "המצב ברמת הגולן קשה! תתפללו!". חיים סבתו ירד מהטנק והלך, באותה שעה טרופה לא ידעתי לאן הוא נעלם פתאום. אחרי שנים הוא סיפר שכשהוא הבין שאולי הוא הולך למות, הדבר הסעיר את נפשו והוא הלך הצידה ואמר ויודי בקיצור: "אני מתחרט על כל העוונות ומקבל עלי לקיים את כל המצוות". כך ברגע אחד, ואז הוא הרגיש את שמחת החזרה בתשובה באמת. אמנם כמה שעות קודם לכן אמרנו כולנו עשרה וידויים, וזעקנו בתפילת מוסף "מי יחיה ומי ימות... מי בקצו ומי לא בקצו... מי באש ומי במים", אך זה לא היה דומה במאומה לאותה שעה שבה הלכנו אל האש ממש ורק מחיצה דקה הבדילה בין החיים לבין המוות.

אין ספק שהמתח הרוחני הגבוה שבו היו שרויים בני הישיבות בצאתם לקרב, השפיע עמוקות על חוסנם הנפשי. לפני שחצה את גשר בנות יעקב אמר הרב שמואל אורלן הי"ד שהוא שמח שהוא עולה להילחם אחרי טהרת יום הכיפורים. היה זה המשך למעמד שדמה ל"נאום כהן משוח מלחמה" בישיבת הכותל, כששמואל הקריא במוצאי יום הכיפורים את דברי הרמב"ם בהלכות מלכים:

...ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא

יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה שנאמר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו הרי זה כמי ששפך דמי הכל שנאמר ולא ימס את לבב אחיו כלבבו והרי מפורש בקבלה ארור עושה מלאכת ה' רמיה וארור מונע חרבו מדם.

(רמב"ם מלכים ז, טו)

דברי הרמב"ם הללו הם שהלכו לפני הלוחמים מבני הישיבות במלחמה זו, כמו במלחמות שבאו לאחריה, והם שחזקום בכל עת שאימה נפלה עליהם.

ג. מר המוות

ההתמודדות הנוספת, הקשה אף יותר, היא עם אימי המלחמה; הרוגים ופצועים, טנקים שרופים, צריחים הפוכים, הרס וחורבן. הופעת המוות תמיד מהממת, אבל במלחמה יותר מהכל. ההרוגים במלחמה זו, כמו במלחמות אחרות, היו אנשים בתחילת חייהם הבוגרים, מלאי חיים ותוכניות לעתיד, צעירים שעתידם לפנייהם, שיכלו להביא ברכה לעם ישראל ולעולם כולו. הכאב הנורא שלנו הועצם כשבין ההרוגים נמנו ידידי נפש. עם חלקם למדנו עוד בישיבה התיכונית, עם אחרים חבשנו יחד את ספסלי בית המדרש בישיבות ההסדר. ביטול הציוותים האורגניים ובניית צוותים חדשים יצרו מצב בחטיבה שברבים מהטנקים הצטוותו אוסף של בני ישיבות. הייתה זו תוצאה טבעית מההיכרות המוקדמת והחופש שניתן לכל לוחם לבנות לו צוות. זאת ועוד, במצב הכאוטי ששרר במחנה ביקשו הלוחמים עוגן על מנת להיאחז בו, ומה טבעי יותר מלבנות צוות עם חברים מוכרים. להתפתחות זו היו צדדים חיוביים, שכן היא יצרה לכידות מסוימת בתוך הצוות - תנאי הכרחי לתפקוד טוב בקרב, וגם לערבות הדדית בין חברי הצוות. נוכחותם של בני הישיבות בלטה בחטיבה במיוחד בימים הראשונים של המלחמה, ואכן כמעט כל חללי הישיבות נהרגו בקרבות הבלימה הקשים ביום ראשון ושני.

בחימת מכתבו האחרון לרבו כתב שמואל פארלי הי"ד:

אחד ממפקדי התווכח וטען: איזו הצדקה יש לכל החללים, אפילו אם יש כאן מטרה נעלה. הוא הודה שלנו המאמינים בשי"ת קל יותר להבין, כיון שביכולתנו לומר: "הנסתרות לה' אלוקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם, לעשות את כל דברי התורה הזאת".

נשאלת השאלה: האם למאמין אכן קל יותר להבין את הופעתה של מידת הדין על יחידים במלחמה? לא תמיד ברורה הופעתה תורת הגמול בעולם, ובמיוחד בעת מלחמה, שבה הנספים הם גיבורי החיל העוברים חלוצים לפני המחנה, בעלי מידת מסירות הנפש. ועוד אפשר לשאול: היכן מופיע כאן הכלל של "מידה כנגד מידה" - היה ניתן לצפות שבזה שאדם התעלה על טבעו ומסר נפשו למען כלל ישראל, ייעשו לו נסים מעל הטבע ותנצל נפשו, והנה רבים רבים לא זכו לחנינה, ירדו במלחמה ונספו.

לשאלות אלו נדרש כבר דוד המלך באומרו על שמועת מיתתו של אוריה החתי ועם רב מישראל: "כֹּזֶה וְכֹזֶה תֵּאָכֵל הַתְּרֵב" (שמואל ב יא, כה), ועסק בה ריה"ל בכוזרי (ה, כ), ובדרכו הלך הרב קוק שסבר גם הוא שמיתתם של בחורי ישראל הצדיקים והטהורים איננה גזרה, אלא היא תוצאה מהבחירה החופשית שניתנה לאדם, הכוללת גם את האפשרות להרוג אף צדיקים, ועל כן כתב (אורות המלחמה, א) "היחידים הנספים בלא משפט, שבתוך המהפכה של שטף המלחמה". אלא שהרב הוסיף שהקב"ה מרומום עד למאוד את מדרגתם: "עולים הם למעלה בשורש החיים", גם מה שיכולים היו לפעול בעולם נחשב להם כאילו כבר עשאוהו. זאת ועוד, יחידים אלו משפיעים על בניין העולם אף שכבר אינם בין החיים: "ועצמות חייהם מביא ערך כללי לטובה ולברכה אל כלל בנין העולם בכל ערכיו ומובניו", וכבר נשברו קולמוסים רבים בסוגיה זו.

נושא זה עמד במרכזו של שיח לוחמי החטיבה, בוגרי ישיבת הכותל, שהתקיים במלאת שלושים שנה למלחמה. הרב חיים סבתו סיפר על השיח המתוח והנרגש בספרו "בשפירר חביון" (עמ' 174 ואילך). כשהרב חיים סיפר במפגש על האמונה בה' שמילאה את לבבו דווקא בשעה שחיייו היו תלויים מנגד, הוא נשאל: "אבל הכאב, הפחד, הטנקים השרופים סביבכם, החברים הטובים שלך שנפלו במלחמה, מה כל זה עשה לאמונה שלך?" והוא השיב: "בכל רגע ורגע התחזקה אמונתי. איני יודע להסביר מדוע. אולי מפני שראיתי בעיני מה הם חיייו של אדם, ועמדתי לבדי מול יוצרי, אולי מכוחה של תפילה תמה. כל מה שלמדתי כל חיי, כל מה שקראתי ושמעתי בישיבה, היה לאמונה תמימה".

הרב שג"ר (שמעון גרשון רוזנברג), שנכווה קשות בקרב ליד נפח ביום ראשון, השתתף גם הוא במפגש, והוא חווה את המלחמה אחרת לחלוטין: "כשראיתי מה קרה לחברי היקרים והטנקים שסביבי, תקפה אותי אימה. אימה לראות חיים שנקטעו. שעיה (הולץ הי"ד, התותחן בטנק של שג"ר) ושמואל (אורלן הי"ד, הטען). נערים מלאי קסם וחן, חן של טהרה ויופי נפשי לא מצוי, יושבים על הצריח ולומדים גמרא בטבעיות ובתמימות. את האימה הזאת אני מפרש כאותה יראה עילאה שכתובה בספרי חסידות. היא מפחידה, כי בה נפגשים עם המסתורין של הנצח, המסתורין של החיים. את האימה הזאת אני חש גם כלפי החיים, החיים שנמשכים. אני חש כי אני חי על זמן שאול, אני

חי על חסד שבמבט אנושי אין אני מוצא לו סיבה. והחיים מלווים כל הזמן בתוכחה עמוקה, איך אני חי את החיים שאינם אלא מתנת חיים. אני זוכר שבסוכות תשל"ד חשבתי, כי הסוכה היא הבטחון בה, אבל היא לא הגנה עלינו. היא לא הייתה לנו לביטחון, כנראה היא לא מגינה במציאות של העולם הזה, במציאות הנראית לעין, שהיא המציאות שאיתה אנו חיים כאן. אנחנו מסתתרים בצל, צלא דמהימנותא. ההשגחה שכולנו מאמינים בה היתה בצל, א-ל מסתתר, לא באור, הסתר פנים יש כאן. אנחנו מאמינים, בצלו חמדתי וישבתי. פעמים הרבה האמונה נמצאת בקושי, אותן קושי שרבי נחמן אומר שאין עליהן תשובה, אבל כבר אמר דוד: לב נשבר ונדכה אלקים לא תבוזה... הייסורים, העוול שאולי חשים במצב כזה, אולי אפילו הכלימה, דווקא היא מביאה סוג של אמונה, אמונה עמוקה בא-ל מסתתר."

לפנינו דבריהם של שני לוחמים שלחמו באותם קרבות, ראו מראות דומים, שניהם בעלי אמונה עמוקה, והנה כל אחד מרגיש כל כך שונה מחברו. הרב שג"ר חווה הסתר פנים, ואילו הרב סבתו חווה באותה שעה את הכתוב (תהילים עג, כח) "וְאֲנִי קָרַבְתִּי אֶל-לְהִים לִי טוֹב". למעלה מזה, הוא כותב בספרו שהחוויה הייתה כה עזה עד שהוא הבין באותה שעה את מאמר רבותינו על מה שראתה שפחה על הים. הרב חיים לא היה עיוור למתרחש, גם הוא חווה את איבוד ההגנה המובטחת של הסוכה, לא רק מחיצות הסוכה נפלו אלא גם דפנות הפלדה של הטנקים, אלא שהוא הגיע כתוצאה מכך לתחושות אחרות, להרגשה עמוקה שקיימת חופת הגנה שמיימית. כפי שכתב בפנקסו: "עטופי טלית/ נוטלי לולב/ נטלו מסכתם/ נפלו המחיצות.../ נתערבב הסכך.../ בצל שמים חסותם. הוא אשר ביקש דוד במלחמותיו: 'הָבָה לָנוּ עֲזָרָת מִצָּר וְשׂוּא תְּשׁוּעַת אָדָם' (תהלים ס, יג)".

ד. בריתות חדשות

המלחמה עצמה את חייהם של לוחמי "דור כיפור". עולמם של הלוחמים התחלק מאז המלחמה לשתי תקופות חיים; לפני המלחמה ולאחריה. המלחמה מציבה אמנם חייך בין הלוחם שהתנסה במוראותיה לבין מי שנשאר מאחור, אך היא גם יוצרת בריתות חדשות ושונות. בראש ובראשונה חיבור עמוק יותר של הלוחם לחברה הישראלית, כמי שמוכן היה למסור את חייו ממש עבור עם ישראל ומדינת ישראל. במדרג הצרכים של האדם, ככל שהם קיומיים יותר, כך הם מניעים אותו לפעולה עבורם, ומהתרומה שלו לצרכים אלו נוצרת תחושת שייכות עמוקה.

הברית הנוספת, המורגשת יותר, היא זו המכונה "אחוות לוחמים". אי אפשר לתאר את התחושות העמוקות שקיימות בין לוחמים שהיו מוכנים לסכן את חייהם על מנת להציל זה את זה. אחווה זו שנוצרה מתוך התמודדות עם סכנה משותפת, הפילה מחיצות בין לוחמים שייצגו קבוצות שונות בחברה הישראלית. כאמור, כמעט כל המפקדים

הבכירים בחטיבה, כמו גם הקצינים הזוטרים, היו יוצאי קיבוצים, שפגשו לראשונה בחייהם בני ישיבות, במפגש הדדי ובלתי אמצעי. למדנו להכיר זה את זה, לכבד ולאהוב זה את זה כמות שאנחנו. כיון שעברנו יחד חוויה משמעותית ביותר, אולי החוויה העזה ביותר בחיי אדם בימינו, יכולנו להתגבר על דעות קדומות של אלה על אלה. זאת ועוד, לאחר שוך הקרבות, שירתנו יחד עוד כחצי שנה ב"מובלעת הסורית" וברמת הגולן, בתקופה רוויית מתח. הִרְעוּת שנוצרה בינינו והמחויבות ההדדית תיווכה את הפער בין הזהויות השונות. אף ששתי קבוצות אלו, בני הקיבוצים ובני הישיבות, שימשו נציגים של זהויות, הצלחנו להתקרב זה לזה. צמצום המרחק בין האנשים, תוצאת השירות המשותף והתובעני, הביא לצמצום המרחק מהסמלים שכל קבוצה ייצגה. בכל אותה תקופה נשא כל אחד מאתנו את חוויותיו מהמלחמה בקרבנו, לא סיפרנו זה לזה מה אירע לכל אחד, היכן לחם ואילו קשיים עברו עליו, אבל ידענו שאנו שותפים לדבר-מה גדול וייחודי - "כלל ישראל הלוחם".

לרבים מאתנו הייתה זו נקודת מפנה, משום שגדלנו כל ימינו בחברה דתית; למדנו בבתי ספר דתיים ובשיבות, היינו חברים בתנועת נוער דתית, ובאופן טבעי התחברנו רק עם בעלי זהות כשלנו. גם השירות במסגרת ה"הסדר", בדרך כלל לא הפגיש אותנו לפגישה ממשית ועמוקה עם החברה הכללית, מפני שבאותה תקופה שירתנו במחלקות נפרדות של בני הישיבות. והנה במלחמה ולאחריה שירתנו במעורב ביחידה הטרוגנית גדולה, שחלק משמעותי ממנה היו "סלתה ושמנה" של ישיבות ההסדר באותה תקופה, וחלק אחר צעירים מכל חלקי החברה הישראלית. השירות המשותף הביא לשינוי תודעתי של ממש, הן בקרב בני הישיבות והן בקרב בני הקיבוצים ולוחמים מקבוצות אוכלוסייה אחרות.

המלחמה יצרה גם שינוי בעולמנו הדתי והערכי. עד המלחמה היו לנו קודים ברורים, שאותם ספגנו בבית ההורים ובמוסדות החינוך; מי מהווה דמות מופת, ומי הם "אנשי בריִתָּהּ וְשְׁלוֹמָהּ". באה המלחמה, ועם שהעמיקה את נקודת המבט הדתית בתחומים מסוימים, היא שינתה את המבט בתחומים אחרים. מפני שלא שמירת המצוות ודקדוקיהן בזמן הקרבות, עם כל חשיבותה, היא שנבחנה באותם ימים, אלא ההתנהגות האנושית כלוחם וכאדם; מי לחם בגבורה ובשקט נפשי, מי הוא שלחם ושב להילחם גם אחרי שהטנק שלו נפגע או שהוא עצמו נפצע, מי חזר אל הטנק המטווח על מנת לחלץ את איש הצוות שאינו יכול להיחלץ, מי שמר כל הלילה על מנת ששאר אנשי הצוות יוכלו לאגור כוחות ליום הקרב שלמחרת, מי לא נטש חבר פצוע אף שיכול היה להיהרג או ליפול בשבי בשל כך, וכיוצא בזה. מתוך כך צמחה הערכה רבה לאנשים שלא היו שייכים לקבוצת הייחוס המקורית של הלוחמים. ואף שאחרי השחרור חזר כל אחד למסגרת החברתית הקודמת שלו, אצל רבים מאתנו שורטה מחדש מפת כלל ישראל,

והשתנה המבט על קבוצות אחרות בחברה הישראלית. וזו הלא אחת מהסוגיות החשובות של תהליך הגאולה, היחס בין חלקי החברה הישראלית, ובה הכריע מרן הרב קוק שיש להעדיף את גילוי האור של כלל ישראל בארץ ישראל בעת תחיית האומה על פני הגילויים המכאיבים של התרחקות משמירת התורה והמצוות. כך, בשונה מהרואים במלחמת יום הכיפורים קו שבר בחברה הישראלית, עבור בני הישיבות הייתה המלחמה לקו מחבר עם חלקים נוספים בחברה.

ה. שבר ולידה

המלחמה נתפסת כפרשת דרכים בדברי ימיה של מדינת ישראל. בעקבותיה נוצרו תהליכים פוליטיים וחברתיים שהשפיעו ומשפיעים רבות על החברה הישראלית. הבולט שבהם הוא קץ ההגמוניה של תנועת העבודה וכל מה שהיא סמלה. חוסר המוכנות של הצבא למלחמה, תוצאת היוהרה של ההנהגה המדינית והצבאית, המפלה בתחילת המלחמה והאבדות הרבות, הביאו צעירים רבים לחוסר אמון במנהיגות, למשבר גדול ולדעיכת האידיאלים והערכים שאפיינו את ההתיישבות העובדת, שהובילה עד אז את בניין החברה. המשבר יצר סדקים שממנו נולדה חברה אחרת, השורות ההדוקות נפתחו לקבוצות נוספות ששילמו מחירים כבדים להגנת המדינה, וביניהם לצינות-הדתית, שמאז המלחמה זוה מהשוליים אל מרכז העשייה הלאומית. זה החל עם הופעת תנועת "גוש אמונים" שקמה מיד לאחר המלחמה והובילה את הפריצה ההתיישבותית אל מרחבי הארץ, והלך ונמשך בהקמת מערכים של תרומה חברתית, בכניסה לכל צמתי העשייה במדינה, ובשרות צבאי באחוזים גבוהים ביחידות המיוחדות ובקורסי הפיקוד, מקומות שבהם הם החליפו שכבות אחרות שהובילו עד אז בהתגייסות למקומות אלו.

בשונה מקבוצות אחרות בחברה הישראלית, מרבית בני הישיבות שחוו בשדות הקרב את המהפך ממצב קטסטרופלי לניצחון מרשים, יצאו מחוזקים ברוחם. אנחנו שראינו בעינינו כיצד מכינים את גשר בנות יעקב לפיצוץ על מנת למנוע מהסורים לגלוש לעמקים ובעבור עשרה ימים עצרנו במרחק ארבעים ק"מ מדמשק, חשנו בכל מאודנו בחוק הקיום היהודי, ב"נצח ישראל". בהתחשב בנתוני הפתיחה הקשים והבלתי-אפשריים, המלחמה נתפסת אצלנו כניצחון גדול, שיש אומרים שהוא הגדול ביותר בתולדות המדינה.

ו. בשוך הקרבות

אחר המלחמה העזה, שָׁפָה הלוחם נלחם על חייו וחי האומה, שבים החיים אל מסלולם הרגיל, אולם שוב אין הוא אותו אדם; רשמי המלחמה ומראותיה חקוקים בלבבו,

פועלים על אישיותו, ומשליכים פעמים רבות על דרך חייו מכאן ואילך. בנושא זה, של מסירות נפש למען עם ישראל והשפעתה על האישיות, כתב הרמ"מ שניאורסון, הרבי מחב"ד, דברים שמאירים גם את המתרחש בנפשו של לוחם:

כשנעקר אדם מסביבה שבה נתיישן, הרי עד שיתרגל בתנאים ודרישות החדשות, נראים בו קוים מצורתו הפנימית כמו שהיא, בלי כחל ובלי שרק שהחברה דורשת. ולפעמים תכופות קוים אלה מגלים את הטוב הצפון באדם זה, ואשר אפשר שגם הוא בעצמו לא ידע אודותו מפני היות הטוב מכוסה בשכבת "נמוסי העולם". במצב נפשי כזה - אבל במידה גדולה (באיכות ובכמות) ביותר - נמצא האדם גם בשעה של מסירות נפש, שאז מתגלים בו כחות נעלמים, כחות עצמיים, ולכן ביכולתו לשנות אחר כך את חייו מן הקצה אל הקצה.

(אגרות קודש, קעה)

המלחמה היא יציאה מהחיים המקובעים, ממסגרת זרימת החיים היומיומית הרגילה. הלוחם משיל מעל עצמו את האני האישי, הפרטי, ונעשה לחלק מהכלל הנאבק על קיומו. לכאורה הדבר אמור לטשטש לחלוטין את העצמיות של הלוחם, והנה הרבי מלמדנו שדווקא שגרת החיים ממסכת את עצמיות האדם, מפני שלחצי החברה אינם מאפשרים לו לחשוף את כוחותיו ורצונותיו העצמיים, ואילו בשעה שאלה לא קיימים, כגון בשדות הקרב, אזי נחשפת אישיותו העצמית של הלוחם, והדבר מאפשר לו לדבוק בגילוי זה ולערוך שינוי באופי חייו.

המלחמה ניסחה מחדש אצל רבים את המבט האמוני על החיים, בתחומים רבים. הדרישה של הרמב"ם מהלוחם הישראלי להתרומם מעל ענייניו האישיים - "ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו" - ביטלה את יצר הקיום האישי לעומת האידיאל הגדול - "ויידע שעל יחוד ה' הוא עושה מלחמה". בכך נרכש יחס ראוי אל אידיאלים אחרים של תורת ה', התובעים ויתורים שונים מעובדי ה'. זאת ועוד, החוסן הנפשי והיכולת לעמוד איתן בכל משברי החיים, נרכשה באותם שעות וימים שבהם חוט שערה הפריד בין תבוסה ואסון נורא לבין ניצחון. היכולת להחזיק מעמד למרות כל המהלומות, חישלה את נפש הלוחמים. במיוחד התבררה האמונה ש"לה' התשועה". ה"סוס (הטנקים, הצבא כולו; לא היה) מוכן ליום מלחמה", ובכל זאת הטנקים הישנים, מרובי התקלות, הצליחו להדוף את כוחות האויב העדיפים ולהביסו.

לוחם שהיה בתוך תופת האש ושרד את הקרב, אם בעל נפש הוא, שאל את עצמו מה הם הלקחים האישיים שעליו להפיק מכך, ואיזה חוב מוטל עליו לפרוע מכאן ואילך. היו בני ישיבה שנדרו נדרים בשעה שהיו בצרה בשעת הקרב, והיו שלאחר המלחמה קיבלו על עצמם, מתוך התבוננות עמוקה, לפעול למען עם ישראל, ארץ ישראל ותורת

ישראל. מיתתם של חברים קרובים, הסתלקותם של בעלי נשמות גדולות שיכלו לתת שפע תנובה, ותחושת החובה למלא את החללים שנוצרו בשיבות ובעם ישראל בכלל, הביאו רבים מבני הישיבות לכלל החלטה להאריך את תקופת לימודם בבית המדרש ולתרום ביתר שאת לעם ישראל. ואכן, רבים מקבוצת הלוחמים במלחמת יום הכיפורים כיהנו ומכהנים כרבנים ואנשי חינוך ברחבי הארץ, מהם ראשי ישיבות ורמי"ם ביישיבות ההסדר ובישיבות תכוניות, מהם רבני יישובים בהתיישבות שקמה בחבלי הארץ ששוחררו במלחמת ששת הימים, ומהם אנשי מעשה ובניין. ובשעה של פתיחת הלב הם מספרים שלמלחמה והשלכותיה היה חלק נכבד, ולפעמים מכריע, בהחלטתם לצעוד בנתיב זה של חייהם.

ז. במשוך היובל

חמישים שנה חלפו מאז הוזעקנו לקדם פני אויב בשער, ואנחנו עומדים היינו בתפילה לעת נעילת שערי מרום. כבר פנה יום ובשפתותינו זעקה "פתח לנו שער, בעת נעילת שער, כי פנה יום". לרבים רבים מרעינו פנה היום ונעוריהם באו פתע אל סופם. כבר יבשו תאי הבכי, אבל על אף מרחק הזמן, אנחנו נזכור בתוגה את רעינו שנשארו דוממים לנצח בתוך תאי הפלדה. ובתוכנו, החיים פה עמנו היום, רבים הנושאים על גופם ובנפשם את צלקות המלחמה. במסירות נפשם ובגבורתם, ובישועת א-להי מערכות ישראל, הפכה סכנת תבוסה נוראה, בתנאי פתיחה קשים כל כך, לניצחון מרשים וגדול. חוב גדול חבה להם האומה, ויבואו הדברים וישרטטו רושם מאירועי הימים ההם ומגבורת נפשם של הלוחמים, למען נשכיל להבין ולהרגיש במידה כלשהי את אשר חוו הלוחמים, ובעיקר מבני ישיבות ההסדר, באותם ימים נוראים ב"ירח האיתנים".